

CAMPDEVÀNOL. RECUPERACIÓ D'UN TRAM DEL CAMÍ RAL I RAMADER DE RIPOLL A LA POBLA DE LILLET

Al llarg dels segles, la necessitat de comunicació entre els homes i les seves comunitats ha esdevingut un impulsor de canvis. El manteniment dels canals que fan possible aquest intercanvi d'experiències és un factor determinant per a l'enriquiment i el benestar de la societat.

Jordi Colomer i Salomó

El progrés industrial d'entre finals del segle XIX i mitjan segle XX va provocar que molts dels antics eixos viaris anessin desapareixent, donant pas a noves vies d'enllaç, més o menys ràpides, aptes per a vehicles a motor. L'oblit progressiu que patiren aquells camins provocà grans canvis en el territori respecte, com a mínim, els nou segles anteriors. Tot i això, veiem com avui la comarca del Ripollès no acaba d'adaptar-se prou bé a la necessitat d'eixos d'enllaç ràpids. La visió d'una via ràpida per accedir a la comarca i sortir-ne cap a la resta del món, hauria de complementar-se amb una xarxa local de camins tranquils per poder gaudir dels dos patrimonis més importants que posseïm: el patrimoni històric-cultural i el natural.

A iniciativa del Patronat de Cultura de Campdevàrol, i concretament per la perseverança i tenacitat de l'amic Eliseu Soler, s'ha recuperat part d'un d'aquests camins. La voluntat de poder gaudir d'un espai de lleure per passejar-hi va fer plantejar la possibilitat d'aprofitar el traçat de l'antic camí ral que enllaçava el barri de la Creu, de Campdevàrol, i l'església de Sant Llorenç de Campdevàrol.

La tasca no era senzilla, ja que alguns dels veïns amb terres vora del camí se n'havien apropiat o en dificultaven el seu pas. Això no obstant, l'habilitat persuasiva de l'Eliseu va fer possible que de mica en mica s'anessin esvaint les negatives i anessin arribant algunes aportacions econòmiques de l'Ajuntament per a adequar certs trams. Tot i això, en algun punt el camí ha hagut de desplaçar-se respecte del traçat original, segons els plànols de finals del segle XIX, i la seva amplària també pateix certes irregularitats per la pressió d'alguns particulars i les revingudes del curs fluvial.

El resultat final és que avui els campdevanolencs i tota persona que ho desitgi poden gaudir d'un passeig d'uns 4,2 km. Per acabar de fer el recorregut més amè, s'han instal·lat uns indicadors de fusta on hi consta la distància recorreguda i una petita explicació històrica

de la zona. També, per poder fruit dels diferents espais amb tranquil·litat i fer algun descans al llarg del trajecte, s'han col·locat uns bancs ben integrats en l'entorn.

Un es pot preguntar: Com i per què va desaparèixer, aquest camí?

El motiu principal cal cercar-lo en la construcció de la carretera de la Pobla de Lillet a Campdevàrol, que es va realitzar en diverses fases. La primera, de la Pobla de Lillet al Coll de Merolla, s'inicià durant l'últim terç del segle XIX. Més tard, entre 1909 i 1914, continuaren les obres d'aquest eix viari de Coll de Merolla cap a Campdevàrol. Una altra via que influí negativament en la seva conservació fou la construcció de la línia de tren de Ripoll a la Tor de Querol, iniciada el 1911, la qual, si bé no afectà directament el tram avui recuperat, sí que ho feu en la seva connexió amb Ripoll.

De l'observació dels plànols del tram de carretera entre Campdevàrol i Gombrèn de l'any 1897/98, se'n desprèn que, en principi, el camí ral i ramader no havia de veure's afectat per la nova via. Per tant, la desaparició d'aquest antic camí ha de deure's a la suma de diferents factors, entre ells el no estricte compliment del traçat que consta en els plànols, l'abandó del camí per l'existència d'una alternativa més còmoda, posteriors obres de manteniment i de reforma de la carretera, els aiguats de 1940 i 1982 o la prevalença d'interessos privats.

A partir d'ara, quin és el futur que caldria dibuixar?

Actualment, aquest petit tram s'aprofita per a fer-hi passeigs a peu, amb bicicleta, a cavall, o fins i tot per a fer entrenament de gossos amb trineu... També constitueix una alternativa segura per a desplaçar-se de Campdevàrol cap a la vall del Merdàs, tot oferint noves perspectives del paisatge. Els actuals indicadors, on s'hi poden llegir textos referents a la història de l'entorn, es podrien complementar amb d'altres on hi figuressin rutes d'interès natural, plànols de la zona amb propostes de caminades, rutes de fonts...

L'objectiu a assolir seria el d'aconseguir que aquest camí, unint els diferents municipis per on passa, esdevingués un eix en condicions, lliure dels perills que suposen els vehicles, i que servís a la població de les nostres viles com a vàlvula de sortida.

A més a més, si tenim en compte la bona acceptació turística d'aquesta mena de camins, la potenciació d'aquesta xarxa de vies verdes pot ser un bon trumfo per als interessos de la nostra comarca.

Així doncs, esperem que la recuperació d'aquest petit tram del camí ral-ramader de Ripoll a la Pobla de Lillet sigui el tret de sortida per a la recuperació de tot el seu traçat, i provoqui alhora la recuperació de molts altres camins similars, tot bastint al Ripollès una xarxa de vies verdes que enllaci tots els municipis.

Una bona actuació podria consistir en recuperar el tram d'aquest mateix camí que enllaça el barri de la Creu de Campdevàrol amb Ripoll. En aquests moments, el primitiu traçat és

transitable des del centre de Ripoll, passant pel pont del Raval, Ordina, la font de la Roca i la font del Tòtil, fins arribar a un pas a nivell sense barrera. A partir d'aquí, el camí es perd, tot i que seguia paral·lel a la via fèrria fins a l'aiguat de 1940. Recuperant-lo, es podria tancar l'anell verd entre Ripoll i Campdevàrol que es formaria amb la connexió d'aquest camí ral de la Pobla de Lillet amb el que es dirigia a la Cerdanya i que passa per l'altra banda del riu, a tocar els masos de Casanova de Baix i la Carola.

També es podria aprofitar l'oportunitat de recuperar tot el traçat Ripoll-la Pobla, utilitzant les ajudes que poden sorgir de les obres de la nova carretera projectada entre la Pobla de Lillet i Campdevàrol.

Finalment, vull donar les gràcies a l'Eliseu Soler per haver dut a terme aquesta tasca i haver-ne estat el capdavanter, a totes aquelles persones que hi han col·laborat desinteressadament, al Patronat de Cultura de Campdevàrol i al mateix Ajuntament.

REFERÈNCIES HISTÒRIQUES SOBRE EL CAMÍ I EL SEU ENTORN

Tot i que fins ara no hem sabut trobar dades massa reculades sobre l'existència d'aquest camí, pel seu traçat podem assegurar que es tracta d'un camí emprat des que l'home habi-

El promotor de la recuperació d'aquest camí, Eliseu Soler i Leonart, davant un dels indicadors que trobem al llarg del seu traçat.

ta aquestes terres. El seu traçat, paral·lel al curs del riu, denota aquesta antigor, pel fet que els cursos fluvials han representat des de sempre excel·lents vies de comunicació. La presència de diferents fragments de ceràmica, d'una destal de pedra polida, una punta de sílex... en un camp prop de Sant Llorenç i del camí, així ho permeten intuir.

Tot seguit exposem alguna de les referències al camí trobades entre la documentació d'aquesta zona, que majoritàriament fa esment dels límits de camps i masos. Tot i això, resulta difícil deduir com era el traçat d'aquest camí de manera rigorosa:

- Sabem que l'any 1316 els senyors de Mataplana tenien i havien tingut forques al lloc de la Ciutadilla (camp situat prop de l'Empalme), com a mínim des de feia 140 anys. Aquestes es situaven al costat dels camins a l'inici del seu terme com a advertiment, intimidació i càstig.

- Febrer de 1506. En una confessió feta per Joan Cortacans, pagès de la parròquia de Sant Llorenç de Campdevànol, pel seu mas Cortacans (actual mas Serradell) i altres terres, entre elles hi consta:

“Devesa dita dels Boixadors, que afronta a orien ab camí misader que allí passa, a migdia y ponen ab dit riu Mardas y a tremuntana part ab dit riu y part ab una pessa de terra den Mir de Prunes. Item altra devesa cituada en dita parroquia, anomenada la devesa de las Forcas, que afronta a orien ab dits honors den Mir, a migdia ab riu Mardas, a ponen ab dit riu, y a tremuntana en dit camí real [...] Lo Camp del Quer, que conte 3 jornals de bous, y afronta a orien ab terras del mas Mir de Prunes, a migdia y ponen ab riu Mardas, y a tremuntana ab camí real y ab torren de Prunes. Item una pessa de terra herma de tinguda de 4 jornals de bous, dita lo moli den Dou, que afronta a orien ab terras de dit mas Mir, a migdia, ponen y tremuntana, part ab lo expresat riu, y part ab camí real que allí esta. Item una pessa de terra aratoria y part herma [de]tenin 8 jornals de bous, que afronta a orien ab coma den Casals, a migdia ab camí real, a ponen ab honor del mas Riera, y a tremuntana ab un ampriu que esta allí [...] Item altra pessa de terra en dita parroquia de 3 jornals de bous, que afronta de orien ab camí publich, a migdia, ponen y tremuntana ab dit riu Mardas [...]” (AEV, llig. 1005A, fol. 80-81)

- 6 de juny de 1647 (o 1648). Climent Serradell agrícola, va anar a fer capbreu al monjo Almoiner de Ripoll del seu mas anomenat Cortacans. En aquesta confessió hi ha algunes variacions respecte l'anterior i algunes noves terres. Quan esmenta la devesa de les Forques hi consta:

“Afrontatur ab oriente in dicto honore den Mir vocato Ciutadilla, a meridie in dicta riarria, ab occidente in aliis honoribus meis, et a cirtio in camino regali. Item aliam petiam terra vocatam lo Prat del Molí, et terminatur ab oriente, meridie et occidente in dicta riarria de Merdàs et a cirtio in dicto camino regali.”

Com abans, apareix el Camp d'en Quer (àlies Dou), la terra de 8 jornals i la de 3 jornals amb les mateixes dimensions i afrontacions. A més a més, hi consta una altra peça de terra erma de 4 jornals de bous anomenada Molí d'en Dou, que afrontava: "Ab oriente in terra dicti mansi Mir, a meridie et ab occidente, et a cirtio in dicta riarra, et partim in camino regali que ibi est." També hi consta un casal dit Mas Dou i una peça de terra aratòria contigua, que afrontava:

"Ab oriente in torrente de Boquet, a meridie in camino missaderio, ab occidente similiter, et a cirtio in quodam heremo comunis qui ibi est." (ACRI, Signatura AA, Capbreu Almoiner 1647, fol. 7-9r)

- 17 de setembre de 1647. Llorenç Serradell i Casals agrícola va fer capbreu del seu mas Vallat, on habitava (possiblement l'actual mas Casals o mas en runes prop d'aquest). A l'hora de descriure els límits d'un camp contigu al mas diu:

"Afrontatur ab oriente cum quadam devesia mea, alodio vestro, vocatus La Montanera, a meridie cum via regia, ab occidente cum terris Rectoria dicta parrochia Sancti Laurentii Campdevanol, et a cirtio cum alia devesa vocatus La Roca."

Aquest mateix personatge posseïa el mas Ballaster, dins del qual hi havia una terra apta per al conreu que afrontava:

"Ab oriente in camino publico, a meridie cum riarra de Merdàs mediante quadam petia terra de pertinentiis mansi Vallat, ab occidente in terris mansi Riera mediante una llinda o paret, et a cirtio cum camino regio." (ACRI, Signatura AA, Capbreu Almoiner 1647, fol. 5-6r)

- 27/01/1648. Benet Cubines sastre de Ripoll reconeix Gispert Amat i de Bosch com a abat de Ripoll i amb el càrrec de Cellerer, que té en nom d'ell una casa i altres terres. Entre elles una "terra campa a Ordinella que afronta a orient amb camino regali de Ripoll a Campdevànol, a migdia amb monte Calvario a occident amb terres de Climent Riviola mitjançant camí de la teularia [...]". (ACRI, Signatura AA, Cellerer)

- Dins d'un precari del 1/6/1649 fet per Joan Rimola daguer amb el cellerer del monestir, parla del nou establiment i també d'una teularia que és a Ordinella, sota el mont Catllar, i diu així:

"Totam illam peciam [...] terminatur ab oriente et a circio in via publica qua tenditur a dicta villa Rivipulli ad villam Popule de Lilleto, a meridie cum terris meis. Ab occidente cum terris Anticiorio candelarii mediante via. [...] aliam pessiola terres [...] scita in dicto plano de Ordinella pro ut terminatur ab oriente in rivo Friverii, a meridie in dicta via publica qua tenditur ad villam Popule de Lilleto, ab occidente cum troceo terres sive canamar Antici Oriol, et a circio cum dicto rivo Friverii." (ACRI, Signatura AA, Cellerer)

- Per últim, volem aprofitar la descripció del camí feta per Artur Bofill i Poch, l'octubre de 1888. Extractem el fragment referent al tram de Coll de Merolla a Campdevàrol, tenint en compte que el corresponent de la Pobla de Lillet a l'esmentat Coll ja estava fet:

“Me deturo en l'hostal del mateix coll, on no s'hi troba lo més petit confort, i un quart d'hora després, o sia a les 7 hores 52 minuts torno a posar-me en camí. Lo terreno va essent menos feréstec i la vall se dilata. Segueixo per les voreres de l'afluent del Freser que més avall portarà lo nom de Mardàs, i se veuen ja algunes pagesies. A l'arribar a un caseriu no molt distant de Gombreny, deixo lo camí que condueix a aquest poble i prenc lo de la dreta, que em portarà més prompte a Campdevàrol. Al passar, a les 8 hores 45 minuts enfront del poble de Gombreny, que està a l'altra part del riu, sols puc fer-me càrrec de sa situació bastant elevada, a la vessant de la muntanya. A les 9 hores 45 minuts passo per la iglésia de Sant Llorenç de Campdevàrol, la vall se dilata més encara, i no deixant l'esquerra del Merdàs, per un terreno bastant planer, a les 10 hores 25 minuts me trobo a Campdevàrol junt a l'hermosa creu de terme de l'araval, que indicava lo límit del territori propi del monestir de Ripoll.”

La utilització del camí que seguia la riba esquerra del Merdàs respon al fet que aquest era el camí per anar a Gombren, al castell de Mataplana, centre de la baronia de Mataplana, i a l'església de la parròquia de Sant Pere de Montgrony. També era alternativa per anar de Ripoll cap a Puigcerdà en cas que els conflictes fessin inviable el pas per les coves de Ribes. (Mascarella & Sitjar, 1997, pp. 112 i 231)

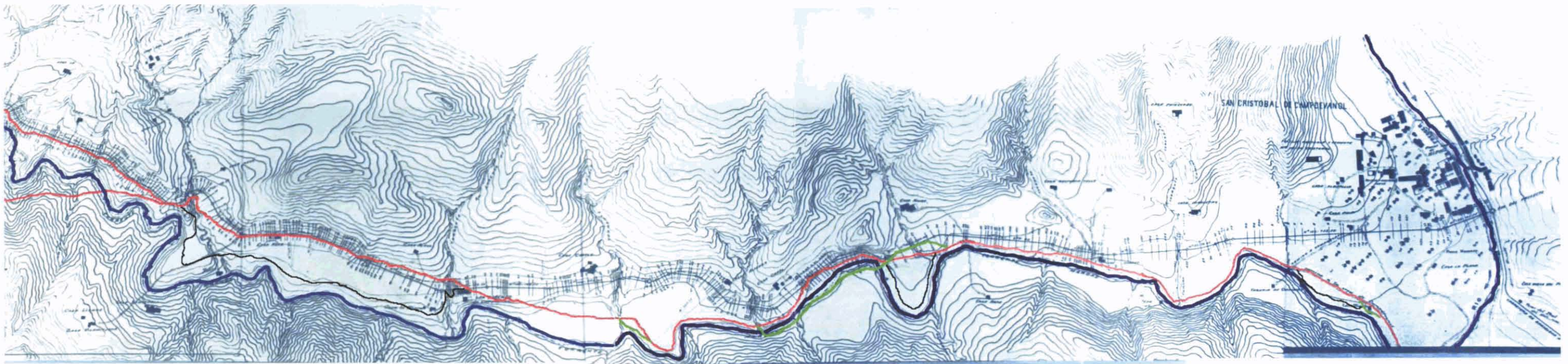
PROJECTE DE LA CARRETERA DE COLL DE MEROLLA A CAMPDEVÀROL I VISIÓ DEL CAMÍ I DE LA CARRETERA A TRAVÉS DELS PLÀNOLS (1897)

En l'Arxiu Històric de Girona (AHG, 3 sèrie carreteres, caps 84, 111, 112 transports i comunicacions) trobem el dossier sobre la proposta de carretera de Coll de Merolla a Campdevàrol, de 1897.

Aquesta proposta la realitzà l'enginyer Ignasi Toll i Padrís, basant-se en un plec de condicions aprovades l'11 de juny de 1886, per a unir el Coll de Merolla i Campdevàrol. Aquesta proposta va ser aprovada l'any 1888, però no es dugué a terme. Durant l'any 1900 es varen plantejar algunes modificacions, relatives a la “caixa”, el ferm, la maçoneria ordinària i hidràulica i la forma d'abonar la caixa pel ferm a 0,38 ptes/m lineal, que s'aprovaren el 1901.

La proposta comprenia dos trams, de Coll de Merolla a Gombren, i de Gombren fins a Campdevàrol.

Les obres del “tramo 2” s'adjudicaren el 1906 a Simón Baxeras: les obres havien de començar el novembre de 1906 i s'havien d'acabar el 1911. Però durant les obres en va

Plànol parcial de la proposta de carretera de Coll de Merolla a Campdevànol (1897). En ell s'hi ha ressaltat en blau el riu, en vermell el traçat del camí de finals de segle XIX, i en verd les modificacions actuals que s'han fet per recuperar aquest camí. Com hem comentat, cal tenir present que el traçat del camí s'ha anat adaptant a les necessitats i circumstàncies de cada època, i que això fa difícil d'establir-lo amb precisió. Possiblement, en alguna ocasió el camí passà pel traçat senyalitzat en negre.

produir un desviament de pressupost degut a problemes en l'esplanació i obres de fàbrica i accessoris. Això provocà que el 1908 l'enginyer hagués de modificar el pressupost.

L'any 1908, l'enginyer Federico Moreno i Pineda va presentar un nou replanteig sobre el "trozo 1°". El mes de juny d'aquest any varen celebrar-se dues subhastes per fer aquest tram, però totes dues van quedar desertes. Això provocà una modificació del pressupost, i fins el 1909 s'adjudicà per subhasta a Ramon Gironella. Les feines s'iniciaren el mateix any al Coll de Merolla, i continuaren sense interrupcions fins el 14 d'agost de 1914. Igual com en el cas anterior, l'enginyer va haver de modificar el pressupost degut a un augment en les obres de fàbrica, en el cost de l'alçat i en les condicions desfavorables dels fonaments, que es varen haver de fer més gruixuts.

L'11 de març de 1911, a Girona, l'enginyer Moreno justificava d'aquesta forma els reiterats augmentos dels pressupostos d'aquestes obres:

"En su aspecto, en su producción, en sus bruscos cambios de temperatura, en todas sus manifestaciones, la montaña ofrece al habitante y al viajero sorpresas que siempre exceden de las previsiones y conjeturas. Nada de extraño tiene que el ingeniero yerre en sus cálculos, pues ante la grandiosidad de su aspecto y la magnitud de los problemas que en todos los órdenes presenta, el hombre, rey en las ciudades, se empequeñece."

Anys més tard, el 1962, l'enginyer Carlos Rubio Pérez va presentar el projecte de millora del ferm entre els quilòmetres 79,960 a 96,760 de l'antiga carretera de Solsona a Ribes.

TRAM RECUPERAT: VICISSITUDS I TRAÇAT ACTUAL

Les obres de recuperació del camí han consistit bàsicament en l'arranjament dels trams existents, la construcció d'algunes petites esculleres, i l'obertura d'un gual sobre el riu i d'accessos en alguns trencants del camí, que no existien en el traçat del segle XIX. Com ja hem apuntat més amunt, malgrat que tot camí reial havia de ser prou ample com a mínim perquè hi passés un carro, és a dir, una amplària de 1,90 a 2,5 m, en algun tram el camí recuperat no supera els 80 cm.

Tram del camí que passa prop de l'antiga guixera Gyps-Isart i es dirigeix cap al mas Cornut.

Aquest camí comença al peu del Merdàs, a l'entrada del barri de la Creu venint des de Ripoll. Segueix un petit tram asfaltat corresponent a l'actual carrer del barri de la Creu i la petita placeta on s'hi podia veure la creu de terme que li ha donat nom. En deixar l'última casa del barri, veiem com el camí s'estreny en un tram d'uns 10 metres al llarg d'un pati, pel fet que quan es construí l'escullera no es va preveure que algun dia el camí es podria tornar a recuperar. A partir d'aquí, el camí voreja el Merdàs fins a la casa del Miracle. Abans, el camí travessava el camp actual fins a tocar la casa, tot apartant-se del riu. Actualment, el traçat fa una S i s'esmuny entre la mateixa casa i l'era.

Tot seguit, en línia recta, es dirigeix a buscar de nou el Merdàs fins a l'encreuament amb l'antic camí que, des de Campdevànol, portava a la guixera de Coronetes. Prop d'aquesta cruïlla de camins, la riuada de l'any 1982 es va endur una part del camí primitiu, de tal manera que l'única opció viable de pas va ser arribar a un acord amb el propietari de la terra que limitava amb l'antic camí, el senyor Àngel Orriols (e.p.d.), per tal que cedís un dret de pas per la vora del riu. Aquest punt elevat respecte al curs del Merdàs està situat en un revolt que en temps venidors pot patir esllavissades, i per això en breu es preveu fer-hi una escullera. Durant uns 20 metres, el camí torna a perdre amplitud degut a un petit mur de ciment que el propietari del terreny contigu hi va fer construir. Aquesta invasió privada del camí públic ha estat denunciada per part de l'Ajuntament, que en reclama la restitució. S'està a l'espera de resolució. De moment, a l'extrem d'aquest tram més estret es va haver d'aixecar un petita escullera per poder-hi passar.

A partir d'aquí, el camí segueix vorejant el Merdàs davant les esplanades de Coronetes; és un passeig agradable, amb una amplada d'uns dos metres i mig. La recuperació d'aquest tram tampoc no va ser una tasca senzilla, perquè el propietari dels camps emprava el camí com una prolongació del camp i com a accés directe al riu per abeurar les vaques. Es va haver de pactar amb ell, fer un nou filat al voltant del camp i deixar un pas per abeurar el bestiar. El més difícil fou evitar que la col·locació de fil travessés el camí, aspecte que finalment se solucionà de forma prou encertada. En arribar al pont que condueix a l'antiga guixera Gypps-Isart, se segueix el camí que porta al Mas del Cornut. Abans d'entrar a l'era veiem que el camí segueix entre la casa i el riu, i cal superar un petit torrent. Des d'aquí fins al camí que porta a Gaussacs el recorregut és flanquejat a l'esquerra pel riu i a la dreta per un alt marge. L'espessa vegetació que ens envolta en aquest punt dóna la sensació de solitud i foscor que contrasta amb la llum i ampla perspectiva de l'esplanada anterior. Enmig del camí hi trobem la font de Sant Eudald, on s'han fet algunes obres de millora per tal que l'aigua hi ragi amb més continuïtat. Per això s'ha recuperat una altra deu d'aigua propera, que s'ha fet arribar fins a aquesta font, tot afegint un nou sortidor al costat del primer.

En arribar al camí del Mas Gaussacs ha calgut esmolar l'enginy per obrir un nou traçat i superar alguns obstacles. Després de pactar amb els propietaris, s'ha modificat el traçat per evitar travessar els camps de conreu. El camí voreja ara aquests camps, seguint la

carretera. Davant de la casa de Niubó, s'ha aprofitat el pas de bestiar que hi ha per sota de la carretera. Arribats aquí, i atesa la impossibilitat de seguir per aquest vessant del riu, s'ha obert una curta però pronunciada rampa per arribar a nivell del riu i poder travessar-lo per un nou gual de formigó.

Un cop a l'altra banda, se'ns obre una nova perspectiva, amb una gran esplanada que ens condueix fins a la zona de lleure per excel·lència del municipi: la font del Carol. No hi ha diumenge que hi falti gent dinant, nens jugant o fent alguna altra activitat, gaudint de l'aire lliure. Tot seguit tornem a la llera del riu que havíem travessat per un gual on també hi poden passar els cotxes.

Passat aquest paratge hem d'agafar el camí flanquejat a mà esquerra pel Merdàs i a mà dreta per un càmping. Després del càmping, i per falta d'entesa amb un altre propietari, el camí ha hagut de modificar el traçat original i passar per una zona més propera al riu, amb risc de ser inundable. Aquí també ha estat necessària una consolidació del terreny amb una nova escullera.

En arribar a un verd camp, trobem el camí resseguit d'arbres que, des de la casa de Casals, condueix cap al riu, tot passant per sota de l'actual carretera. A pocs metres ens trobem davant la pista forestal d'Estiuola. Tot pujant per aquesta pista, a uns 100 metres, ens trobem de nou al davant nostre el camí, que s'enfila tot decidit vers l'església de Sant Llorenç de Campdevàrol. Aquí s'acaba aquest tram recuperat del vell camí que fou durant segles l'eix principal de comunicació d'aquestes contrades.

PUNTS HISTÒRICS D'INTERÈS

Al llarg del camí hi trobem rètols de fusta amb informacions de caire històric, redactades per l'autor d'aquest article, i que intenten fer arribar als passejants un xic més d'informació sobre el que van trobant pel camí. Seguint el camí trobem els següents:

Barri de la Creu

Aquest barri o raval s'originà seguint el camí reial de Ripoll a la Pobla de Lillet. El topònim ve donat per la creu de terme gòtica que hi hagué en una placeta enmig del barri fins la guerra civil del 1936. Avui, amb un nou pedestal, es pot contemplar en un jardí davant la rectoria. Igual com en d'altres pobles, servia per indicar que s'entrava en el terme parroquial, en aquest cas, el de Sant Cristòfol de Campdevàrol. La creació d'un nucli habitat en aquest punt deixa intuir que el comerç, hostatgeria... podia sortir beneficiada d'estar fora del terme de Ripoll.

Al voltant de 1888 hi vivien 84 persones, repartides en les cases de Cal Brent, Anglada o

Cameta, Can Bartrina, Can Moliner, Can Teixidor, Cal Crosta, Garsó, Janot, Segura, Poslagui... i en els masos de Can Cama, Cal Rei i l'avui enrunat de Cal Perutxo.

A principis del segle XX, entre el desaparegut mas La Plana i el barri, es celebrava la tornaboda de la Festa Major, abans de ser traslladada a les Fontetes de Sant Grau.

Mas el Miracle

Tot i que es tracta d'una casa antiga, no la trobem citada fins a mitjan segle XIX. L'any 1888 hi vivia la família Casals-Muntades. El 1950 hi vivia en Pere Boatella. Durant uns anys, aquesta casa havia estat propietat de la rectoria de Gombrèn.

Seguint el camí reial cap a Gombrèn, des d'aquesta casa fins a l'alçada de Niubó, podem veure a l'altra banda del Merdàs les restes de les diferents guixeres, forns, molins i de construccions relacionades amb la indústria del guix. Les explotacions mineres de M. Marteng, del Castelló, del Violant, d'en Martí i del Pedrós, varen ésser absorbides per l'empresa guixera Super Gyps Isart, avui desapareguda. Actualment, la guixera és utilitzada com a abocador de runes.

També a l'altra banda del riu, seguint aquest recorregut, es veuen les edificacions de formigó, mig amagades, que formaven part de la línia defensiva de búnquers creats després de la guerra civil del 1936-39 per prevenir possibles invasions aliades per França.

Mas Coronetes

En documents del segle XVII s'esmenta com a mas Corones. Hi habitava la família de cognom Puigcorber, que segurament provenia d'una branca del mas proper de Puigcorber. A mitjan segle XIX, la propietat d'aquest mas i d'altres terres del voltant corresponia a la família Abadal, i actuava com a masover en Josep Dachs. A la casa hi vivien entre 13 i 15 persones entre els masovers, els seus fills, pastors i criats.

Búnquer situat a la dreta del Merdàs, davant del mas Coronetes, visible des del camí ral. Aquest recinte defensiu, d'uns 25 m² de superfície útil, consta d'una finestra encarada al riu i una gran entrada en direcció oposada, possiblement per introduir-hi peces d'artilleria.

El gran historiador Ramon Abadal descobrí les pintures romàniques de la primitiva església de Sant Cristòfol de Campdevàrol "La Vella", que exercí de parròquia, com a mínim, des del segle XII fins al XVII, i que

va ser dinamitada en finalitzar l'última guerra civil; avui només en resta la planta, que presenta un alt grau de deixadesa.

Dins la mateixa propietat, i sota aquesta església, hi ha el mas del Graner, on durant el segle XVII hi vivien els Vilardell i, posteriorment, els Riu.

Mas el Cornut (o Hostal de Sant Sebastià)

Tot i que no tenim dades dels orígens d'aquest mas, en el segle XIV trobem Pere Solà, àlies "Cornut", com a capellà de l'església del Catllar i, posteriorment, rector de Sant Llorenç de Campdevàdol.

El 1852, Llorens Ferrés, de Campelles, va llogar el mas Hostal de Sant Sebastià, àlies de Pere Cornut, al masover de Coronetes, que actuava en nom del "seu amo", el propietari, Joan d'Abadal. Actualment, la família Farrés hi continua vivint.

Abans de fer la carretera, havia funcionat com a hostal i durant les festes hi feien ball.

Segons la llegenda, el 978 dos monjos portaven les relíquies de sant Eudald d'Ax-les-Thermes cap a Ripoll quan, assedegats, veieren com de sobte brollà aigua del marge del camí, originant la font de Sant Eudald. Seguidament, al passar davant del mas, el sant intercedí perquè una partera pogués donar a llum un infant.

S'observa una curiosa capelleta de Sant Eudald a la façana de la casa, restaurada fa pocs anys.

Detall de la font de Sant Eudald prop del mas Cornut.

Mas Niubó

Les primeres referències daten del segle XII, amb la denominació de *Nidomalo*, que posteriorment va canviar a *Nidobono*. El 1495 hi vivia Eudald Niubó. Durant els segles XVI i XVII, aquest casal va anar esgarrapant terres als Carol, amb la compra de la devesa de Solambell i la terra anomenada de la Coromina o Bach de Ventayola. Amb Antoni Niubó, ja en el segle XVII, se succeïren diverses demandes i requeriments, cosa que, afegida al fet que exercís càrrecs a la vegueria com a veguer i cònsol major, li causà moltes enemistats. El 1666 dit Antoni feia pasturar el seu bestiar en els emprius de la parròquia, aprofitant els privilegis que tenia per ser familiar de la Inquisició.

L'any 1888 hi vivien 11 persones, i el 1900 hi habitava la família Capdevila-Bruch.

Cal destacar d'aquest mas la torre quadrada, que servia el segle XVII com a rebost per a les botifarres.

Dins els terrenys de Niubó hi havia el mas de Ca l'Arpa i el de l'Atalaia.

Sant Llorenç de Campdevàrol

L'església és esmentada en una llista de parròquies del Bisbat de Vic, l'any 1075, amb el nom de *Sto. Laurencio de Camp davane*. Des dels seus inicis, va estar controlada pel Monestir de Ripoll, que tenia la potestat d'elegir-ne rector. Durant el segle XVII s'hi afegiren unes capelles laterals i la sagristia. Els esdeveniments de la darrera guerra civil

Restes de l'església de
Sant Llorenç de
Campdevàrol.

(1936-39) provocaren la seva destrucció parcial. Actualment, d'època romànica tan sols en resten el campanar, que recentment ha estat restaurat, i algun dels murs.

El 1860, dins del seu terme parroquial es comptabilitzaven 40 cases i 262 ànimes, sense tenir en compte les de Sant Pere d'Auïre (Huïre) i les de Sant Quintí de Puigrodon, que eren sufragànies d'aquest. Fins la marxa del monjos de Ripoll, el 1835, la pràctica totalitat d'aquestes terres restaren sota el domini de l'Almoïner del monestir, i els seus habitants li havien de pagar censos. Durant segles, els hereus del mas de La Riera exerciren de batlles de sac del monestir, cobrant aquests censos.

POSSIBLES RUTES OPCIONALS

- Ruta a les esglésies parroquials rurals: Sant Cristòfol de Campdevàrol (explicació de les pintures que es destruïren i de les excavacions que s'hi feren), Sant Llorenç de Campdevàrol (en el mateix camí), Sant Quintí de Puigrodon, Sant Pere d'Auïre, Sant Feliu d'Estiula...

- Antiques explotacions guixeres: forns de guix, instal·lacions de l'antiga guixera Gyps-Isart (actual abocador de runes)

- Ruta de molins. Molins conservats amb canal i bassa, i restes d'altres (n'hi ha força al llarg del Merdàs, torrent de la Cabana i torrent de Prunes)

- Búnquers de defensa de la línia dels Pirineus, fets durant la postguerra, a l'entorn dels anys 1940-50. N'hi ha diversos, de diferents tipologies i funcions, sobretot entre el mas Cornut i Ripoll.

- Flora i fauna de ribera (libèl·lules...).

- Visita a algunes masies de l'entorn .

- Ruta de les fonts (de la Creu, de Sant Eudald, del Querol, de Niubó....)

BIBLIOGRAFIA

ACRI: Arxiu Històric Comarcal del Ripollès.

AEV: Arxiu Episcopal de Vic.

AHG: Arxiu Històric de Girona.

Mascarella, Jordi; i Sitjar, Miquel. *El món al Ripollès*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Ripoll. 1997.